

ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON KOE 14.3.2018 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Elämäkatsomustiedosta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Elämäkatsomustieto on perustaltaan monitieteinen oppiaine. Sen tiedeperustaan kuuluu ihmis-, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteitä sekä filosofia. Elämäkatsomustiedossa arvioidaan sekä opiskelijan kykyä tarkastella ja ilmaista katsomuksellisia aiheita monipuolisesti ja taitavasti että hänen laaja-alaista katsomuksellista ymmärrystään. Katsomukselliset kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta niiden pohdiskelun perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja systemaattisuus.

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Vaikka elämäkatsomustietoon tuli uusi kurssi ja kurssien rakenteessa tapahtui jonkin verran muutoksia, elämäkatsomustiedon tavoitteiden ja sisältöjen kokonaisuus ei muuttunut dramaattisesti. Elämäkatsomustiedon jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että kevään 2018 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Bloomin taksonomia ohjaamassa digitaalisen reaaliaineen kokeen tehtävien laadintaa

Reaaliaineen digitaalisen ylioppilaskokeen tehtävien vaikeustasoissa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavaa kognitiivista prosessia arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Ylioppilastutkintolautakunta on ryhmitellyt tehtävät vaativuustason mukaan neljään luokkaan. Muistamista ja käsittämistä vaativat tehtävät on jaettu suljettuihin (A) ja avoimiin (B) tehtäviin. Esimerkiksi monivalintatehtävät kuuluvat luokkaan A ja määrittelytehtävät luokkaan B. Vaativammat tasot on myös ryhmitelty kahteen luokkaan C ja D. D-tason tehtäviin voi kuulua luova elementti, joka lisää tehtävän vaativuutta, koska se edellyttää kykyä soveltaa, kehittää tai muuntaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä osaamista myös sellaiselle alueelle, jota ei ole käsitelty lukiossa. Vaihtoehtoisesti D-tasolla ovat tarkasteltavana erityisen laajat, monipuoliset sekä mahdollisesti uudentyypiset aineistot ja niiden yhdistelmät.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Ylioppilaskokeessa arvioitava katsomuksellinen ajattelu esitetään kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun esittämiseen monella tasolla tekstin kirjallisuudesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän elämäkatsomustiedon vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää katsomuksellista ajattelua. Tämä tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Vastauksen osuvuus eli sen relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä osuva argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein. Yksi osuvan vastauksen piirteistä on selkeys.

Vastauksen eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Rakennetta on elämäkatsomustiedossa totuttu arvioimaan ns. SOLO-mallilla (Structure of the Observed Learning Outcome). Sen roolia elämäkatsomustiedon arvioinnissa on täsmennetty arvioimalla mallin mukaan vastauksen eheyttä ja tuomalla osuvuus ja vakuuttavuus eheyden rinnalle arviointikriteereiksi. Kokelaan taito jäsentää ongelmia ja ratkaisuja käsitteellisesti sekä hänen kykynsä tunnistaa ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena.

Vastauksen vakuuttavuus tarkoittaa elämäkatsomustiedossa monipuolisten ja katsomuksellisesti olennaisten lähtökohtien ja näkökulmien johdonmukaista käsittelyä. Vastauksen tietoperusta on riittävän laaja ja tehtävänannon sitä vaatiessa ajankohtainen. Tosiasiväittämät, perustellut kannanotot ja pelkät mielipiteet erotetaan selvästi toisistaan, ja esitettyjen väitteiden ja perustelujen välillä on selvä yhteys. Osvat ja tyypillisesti ajankohtaiset esimerkit ovat elämäkatsomustiedolle ominaisia. Ne tekevät vastauksesta vakuuttavan.

Hyvä katsomuksellinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden osaamisessa ja käytössä sekä ilmiökentän hallinnassa. Lisäksi asiaan vaikuttavat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus. Tiedollisen osaamisen tapaan myös arvioinnin muut ulottuvuudet ovat elämäkatsomustiedossa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli sopii tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun esittäminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Elämäkatsomustiedon tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/tiedostot/reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2017.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Oheinen taulukko voi auttaa elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointia osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeää ymmärrystä tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys (SOLO)	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevasti ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Elämäkatsomustiedon digitaalisen ylioppilaskokeen uudet pistemäärät

Elämäkatsomustiedon kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi A-, B- tai C-tason tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme D-tason tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokelas ei voi saavuttaa kokeen maksimipistemäärää (120), jos hän ei vastaa kahteen osan II tehtävään.

Aiemmin elämäkatsomustiedon hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa on mainittu kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne ovat olleet ”hyvä vastaus”, jolla on tarkoitettu 3/6 pisteen eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla on tarkoitettu 5/6 pisteen eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Tehtävöasioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen. Tehtävöasioissa, joissa enimmäispistemäärä on vähemmän kuin 6, annetaan yleensä ainoastaan yksi noin 50 %:n kiintopiste. Pistemäärän kasvaessa useammat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska elämänkatsomustiedon kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa katsomuksellista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä katsomuksellisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokursien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset katsomukselliset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden kohdalla. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia. Arvioinnissa on kuitenkin useimmissa tapauksissa osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseevastauksena ja mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia sovelletaan kattavasti. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, se ei välttämättä ole täysipainoinen essee. Tällöin myös suppeammalla vastauksella, jossa tekstin eheys tai perustelujen vakuuttavuus eivät ole keskeisessä roolissa, voi saada erinomaiset pisteet. Tällaisissa tapauksissa usein on olennaista täsmällinen asiassa pysyminen. Siksi alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä voi menettää enintään 2 pistettä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä. 25–50 prosentin ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 prosentin ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei voi olla kuitenkaan enempää kuin 50 prosenttia tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi vähennetään luonnollisesti pisteitä, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosaisten tehtävien pisteet määritetään osakohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu. Joskus yhdessä pisteitysosiossa, esimerkiksi osiossa 1.1. syksyn 2017 elämänkatsomustiedon kokeessa, tehtävänantoon voi liittyä useita suhteellisen itsenäisiä kohtia, esimerkiksi tapauksessa kaksi eri Suomen itsenäisyyden juhluvoiteen liittyvää tapahtumaa. Tällöin tehtävä voidaan arvioida kunkin itsenäisen kohdan osalta erikseen, jolloin yksittäisiä osioita ei välttämättä tarvitse arvioida esseinä. Toisaalta, jos kokelas – esimerkiksi vertailun vuoksi – käsittelee eri kohdat yhdessä, osio voi muodostaa yhden kokonaisen esseeseen. Tällöin yllä olevassa taulukossa myös esseeseen rakenteeseen liitetyt seikat, eheys ja vakuuttavuus, vaikuttavat arvosteluun. Kokelaan saama pistemäärä ei kuitenkaan riipu hänen valitsemastaan vastaustavasta. Esseevastauksen eheyttä ja vakuuttavuutta vastaava tekijä yksittäin arvioiduissa kohdissa on useimmiten tapa, jolla kohta liitetään kokonaisuuteen.

Osa I

1. Tiivistyykö tyhmyys joukossa? (20 p.)

Vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03) tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) kohtiin ”kokemusten, arkikäsitteiden ja uskomusten synty ja tiedollinen luotettavuus” ja ”maailmankuvien ja tiedon lähteiden järkipäinen arviointi”. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS15) tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) kohtaan ”tyypillisiin informaation käsittelyyn ja ympäröivän todellisuuden jäsentämiseen liittyvien kognitiivisten vääristymien tarkastelu sekä omassa että muiden ajattelussa” ja kohtaan ”katsomuksellisen argumentaation erittely erilaisista näkökulmista”. Sekä LOPS03 että LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys”.

Ihmisellä on laumaeläimen vaistot. Etenkin tunnevaltaisissa tilanteissa ne helposti määräävät hänen toimintaansa sallimatta tietoiselle reflektiolle tilaisuutta puuttua asiaan. Lauman yhdenmukaisuuden paine vaikuttaa voimakkaasti käyttäytymiseen. Tämä on yksi tärkeimmistä selityksistä ryhmässä tyhmyyden syntyä. Selityksiä on toki muitakin. Esimerkiksi halu näyttää omaa uskallustaan ja kyvykkyyttään voi johtaa ryhmän edessä tekoihin, joita tuskin tulisi yksin tehtyä.

Reflektiivinen pohdinta ja harkinta on ihmisen kehityksessä paljon perusvaistoja tuorempi ilmiö eikä se ole kehittynyt kovin pitkälle. Itse asiassa tietotekniikan kehitys, erityisesti tekoäly, ja viimeisen sadan vuoden aikainen edistys psykologiassa ovat tuoneet esiin monet ihmisen kognitiivisen kapasiteetin rajoitukset. Samalla on kuitenkin käynyt ilmi, että tältä osin laumaeläimen ominaisuuksista on ollut myös etua. Ihmisen kognitiivinen prosessointi on rinnakkaisista, ja muutenkin meidän on suhteellisen helppoa hyödyntää muita omassa kognitiivisessa toiminnassamme. Yhteistyö parantaa ihmisten kognitiivista suorituskykyä dramaattisesti. Kun tämä on huomattu, on verkostoitumisesta ja jaetuista kognitioista luonnollisesti tullut tavoittelemisen arvoisia.

1.1. (10 p.)

Kokelas voi kuvata mitä erilaisimpia tilanteita. Niitä löytyy runsaasti lukiolaisen elämänpäivistä. Vastaus on luontevinta pisteittää siten, että kummastakin esimerkistä voi saada 0–5 pistettä. 2 pistettä tulee hyvin valitusta ja kuvatuista esimerkistä ja loput pisteet siitä, miten hyvin analyysi osoittaa sen kuvaavan haluttua ilmiötä. Kokelas voi rakentaa vastauksen kohtaan 1.1. myös esseeksi, esimerkiksi rinnastamalla valitsemansa esimerkkitapaukset. Tällöin kohta arvioidaan esseenä ja kaikki edellä esitetyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

1.2. (10 p.)

Luonteva lähtökohta vastaukselle on arvioida kodin, koulun ja ystäväpiirin merkitystä. Myös harrastustoiminta ja digitaaliset yhteydet tarjoavat erilaisia ryhmiä ja yhteisöjä, jotka ovat olennaisia kognitiiviselle suorituskyvylle ja sen kehittymiselle. Niistä toki löytyy myös ryhmiä, joissa tyhmyys voi tiivistyä. Vastaus kohtaan 1.2. on essee, ja kaikki edellä esitetyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas pystyy esittämään joitain arvioinnin kannalta olennaisia näkökohtia erilaisten ryhmien ja yhteisöjen merkityksestä yksilön kognitiiviselle suorituskyvylle.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun arvion erilaisten ryhmien ja yhteisöjen merkityksestä yksilön kognitiiviselle suorituskyyville.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti erilaisten ryhmien ja yhteisöjen merkitystä yksilön kognitiiviselle suorituskyyville.

2. Doping (20 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:ssa kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältöihin ”identiteetin muodostaminen ihmisen elämänkaaren aikana ja eettiset valinnat eri elämänvaiheissa” ja ”hyveitä ja paheita koskevia käsityksiä ennen ja nyt sekä niiden suhde elämäntapoihin ja tottumuksiin”. LOPS15:n kurseista tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöihin ”identiteetti, elämänvalinnat ja elämänhallinnan keinot: yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä, perimän ja ympäristön merkitys” ja ”erilaisia käsityksiä hyvästä elämästä sekä toisten ihmisten, eläinten ja ympäristön asemasta siinä”.

Tehtävässä on sarjakuva, joka käsittelee doping-kysymystä huumorin keinoin. Dopingin käyttö on yksi nykyaikaisen urheilun suurimmista ja monimutkaisimmista ongelmista. Dopingin käyttö ei myöskään rajoitu huippu-urheiluun, vaan harrastelijoiden dopingin käyttö on lisääntynyt selvästi. Testauksen kehittyessä kiinnijäämisen riski on lisääntynyt, ja kiinni voi jäädä myös takautuvasti, mutta on oletettavaa, että vastaavaa teknologista kehitystä tapahtuu myös dopingtehtaissa.

2.1. (10 p.)

Yksi lähtökohta oikeutuksen etsimiselle on dopingin käytön (ainakin oletettu) yleisyys. Jos lähes kaikki käyttävät dopingaineita, ei kenties ole enää mitään muuta vaihtoehtoa yltää huipulle kuin käyttää itsekin. Asiaa voi pohtia myös seurausten näkökulmasta: jos on köyhistä oloista ja tienaa huijaamalla miljoonia parantaen näin koko suvun mahdollisuuksia elää hyvää elämää, onko se kenties moraalisesti oikein. Tätä näkökulmaa voi avata utilitarismin kautta, mutta moraaliteorioiden soveltamista ei edellytetä edes kiitettävissä vastauksissa.

Vastauksen voi rakentaa myös siten, että kieltää dopingin oikeutuksen missään tapauksessa. Lähtökohtana on syytä tarkastella muitakin seikkoja kuin se, että doping on tällä hetkellä kiellettyä. Luonteva lähtökohta on tuoda esiin, että doping vaarantaa ihmisten hengen ja terveyden. Myös esimerkiksi urheilun puhtaus, itsensä voittaminen ja dopingin avulla saavutetun voiton arvottomuus voivat olla tästä näkökulmasta hyviä käsiteltäviä näkökohtia.

Vastaus kohtaan 2.1. on essee, ja kaikki edellä esitettyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää näkemyksen dopingin oikeutuksen puolesta tai sitä vastaan.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää osuvia perusteluja valitsemalleen näkökulmalle.

8 pisteen vastaus muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden, jossa ongelmaa pohditaan laaja-alaisesti ja selkeästi perustellen useista eri näkökulmista.

2.2. (10 p.)

Tässä tehtävässä painottuu taito esittää johdonmukaisia argumentteja valitusta näkökulmasta. Vastauksessa voidaan viitata esimerkiksi ihmisluontoon, loputtomaan voitonhimoon tai erilaisiin arvoihin tai maailmankatsomuksiin. Tärkeää on, että kokelas pystyy rakentamaan vastauksestaan ehjän kokonaisuuden, jossa tulee selkeästi ja perustellusti ilmi hänen näkemyksensä puhtaan urheilun mahdollisuudesta.

Vastaus kohtaan 2.2. on essee, ja kaikki edellä esitettyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää yhden näkökulman esitettyyn kysymykseen.

5 pisteen vastauksessa kokelas pystyy perustelemaan esittämänsä näkemyksen suhteellisen vakuuttavasti.

8 pisteen vastaus muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden, josta tulee selkeästi ja hyvin perustellusti ilmi kokelaan näkemys esitettyyn kysymykseen.

3. Demokratia ja media (20 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:ssa kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”koulu, media ja taide maailmankuvaa luovina ja välittävinä instituutioina” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöihin ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys, yksityinen ja julkinen” ja ”poliittiset ihanteet, ideologiat, utopiat ja demokratian muodot”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin (ET1) sisältöön ”koulun, median, politiikan, tieteen, taiteen, viihdeteollisuuden sekä uskonnollisten ja kulttuuristen yhteisöjen vaikutus maailmankuviin ja -katsomuksiin sekä omaan elämäntutkimukseen” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöihin ”yhteiskuntatutkimuksen perusteita, kuten sosiaaliset tosiasiat, yhteiskunnalliset rakenteet ja modernin länsimaisen yhteiskunnan erityispiirteet sekä näiden vaikutus yksilön elämään” ja ”taloudellisen ja poliittisen vallan suhde nyky-Suomessa sekä globaalissa markkinataloudessa, yksilön kuluttajana ja kansalaisena tekemien valintojen vaikutukset yhteiskunnan eri tasoilla”.

Demokratia on kansanvaltaa. Media tiedon välittäjänä on yksi keskeisimmistä demokratian peruspilareista, ja tämä on myös koko tehtävän kannalta erittäin keskeistä. Toisaalta demokratiaan kuuluu vapaa tiedonvälitys. Moderni demokratia toimii osittain median varassa ja sen ehdoilla. Kansalaisen asemaa nykyisessä Euroopassa määrittää EU:n ja sen jäsenvaltioiden demokraattisuus ja melko korkea elintaso. Muun muassa globalisaatio sekä aineistossa mainittu pakolaiskriisi ovat kuitenkin haastaneet tätä asemaa.

Tehtävän aineistona on video brittien reaktioista Brexit-äänestyksen jälkeisenä päivänä. Se esittää äänestäjien vaikeuden hahmottaa tilannetta ja omaa toimintaansa rationaalisesti. Media tiedon välittäjänä on yksi keskeisimmistä demokratian toimivuuden mahdollistajista, ja tämä on myös koko tehtävän kannalta erittäin keskeistä. Tiedon saannin vaikeus, vaihtelevat näkökulmat, populismi ja asioiden monimutkaisuus vaikuttavat niin, että syntyy tilanne, jossa rationaalisen päätöksen tekeminen valintatilanteessa on erittäin vaikeaa. Kun poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen tilanne Euroopassa ja sen ulkopuolella muodostaa erittäin monimutkaisen kokonaisuuden, jonka kehitystä asiantuntijatkaan eivät pysty ennustamaan, herää kysymys, miten voidaan olettaa tavallisen kansalaisen pystyvän siihen.

Demokratian sekä sen ja median suhteen analyysi painottuu annetun materiaalin pohjalta demokratian konkreettiseen tilaan 2000-luvun Euroopassa. Osuvat esimerkit Brexitin ulkopuolelta tuovat vastaukseen lisäarvoa, mutta eivät voi kokonaan korvata annetun aineiston analysointia. Brexitin tunteminen on etu, ja se voi tuoda lisäarvoa vastaukseen, mutta sen ei pidä olla koko vastauksen sisältö, koska kysymyksessä on paljon Brexitiä laajempi ja moniulotteisempi ongelma.

Vastaus tehtävään on essee, ja kaikki edellä esitettyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas jollain tavoin luonnehtii demokratian ja median suhdetta sekä kansalaisen asemaa Euroopassa.

10 pisteen vastauksessa kokelas osaa yhdistää aineiston analyysin näkemykseensä demokratiasta ja mediasta sekä kansalaisen asemasta nykyisessä Euroopassa.

15 pisteen vastauksessa kokelas erittelee tarkasti aineistoa ja tuo esiin nykyisen tilanteen monimutkaisuuden. Hän osaa tätä kautta johdonmukaisesti ja laaja-alaisesti pohtia demokratian ja median suhdetta sekä kansalaisen asemaa nykyisessä Euroopassa.

Huippupisteisiin yltääkseen kokelaan on tehtävän asettamassa kontekstissa monipuolisesti toimivien esimerkkien tukemana tuotava esiin median rooli ja luotettavuus demokratian tärkeänä osana sekä tätä kautta kansalaisten rationaalisen toiminnan mahdollistajana.

4. Kulttuuriset erottelut (20 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:ssa kurssin Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4) sisältökohtiin ”kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus” ja ”etnosentrisyys sekä rasismien ja suvaitsevaisuuden historiaa”. LOPS15:n kurseista tehtävä liittyy kurssin Kulttuurit katsomusten muovaajina (ET4) sisältöihin ”kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus”, ”monikulttuurisuus ja globaali kulttuuri sekä niiden erilaiset katsomukselliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset”, ”etnosentrisyyden ja rasismien sekä keskinäisen kunnioituksen ja yhdenvertaisuuden historiaa ja nykypäivää eri kulttuureissa” sekä ”kulttuurin käsite ja merkitys sekä sen erilaiset luokittelut ja käytötavat, kulttuuri merkityksiin perustuvana inhimillisenä toimintana, erilaisia teorioita kulttuurien kehityksestä ja suhteesta toisiinsa”.

Edward Saidin teos *Orientalismi* (1978) on kulttuurintutkimuksen klassikkoteos, joka on vaikuttanut laajasti alan tutkimukseen. Saidin lähestymistavan lähtökohdat ovat pitkälti ranskalaisen filosofin ja aatehistorioitsijan Michel Foucault'n (1926–1984) kehittämässä diskurssi-analysissä, mutta tämän taustan tunteminen ei ole tarpeen tehtävässä. Saidin näkemyksessä on olennaista, että kulttuuriset erottelut ovat ihmisten tuottamia kategorisointeja, jotka auttavat heitä tunnistamaan vieraan kulttuurin, ”toisen”. Erottelut perustuvat yleensä joihinkin tosiasiallisiin eroihin, mutta näiden seikkojen valinnat, rajanvedot ja arvotukset ovat ihmisten omia luomuksia, Saidin termein ”fiktiivisiä”. Erottelut auttavat näin luomaan oman kulttuurisen identiteetin suhteessa toisiin. Erottelut taipuvat helposti myös yhteisön tunteiden tuottamiseen ja manipulointiin, jolla voi olla haitallisia seurauksia niin yhteisölle itselleen kuin sen suhteelle toisiin.

4.1. (10 p.)

Erottelu voi koskea esimerkiksi kansallisuutta, uskontoa, syntyperää, sukupuolta, varallisuutta, koulutusta, asuinpaikkaa tai seksuaalista suuntautumista. Olennaista vastauksessa on analysoida, miten ero tuotetaan Saidin tarkoittamassa mielessä.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittelee Saidin lähestymistapaa jollain tavoin vastaavan kulttuurisen erottelun.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittelee asianmukaisen kulttuurisen erottelun ja analysoi sitä Saidin lähestymistavan valossa.

8 pisteen vastauksessa kokelas tekee osuvan kulttuurisen erottelun ja analysoi sitä johdonmukaisesti ja monipuolisesti Saidin lähestymistavan valossa.

4.2. (10 p.)

Erottelun maailmankatsomukselliset vaikutukset voivat liittyä esimerkiksi yhteisön käsitykseen omasta arvostaan suhteessa toisiin tai yhteisön käsitykseen omasta historiastaan. Erottelun yhteiskunnalliset vaikutukset voivat liittyä esimerkiksi vallanjakoon, erilaisiin oikeuksiin sosiaalisten ryhmien välillä tai yhteisten resurssien jakoon liittyviin oikeudenmukaisuuskysymyksiin. Vastauksessa on olennaista tarkastella tasapainoisesti erilaisia vaikutuksia eikä rajautua yksinomaan esimerkiksi erotteluun liittyviin kulttuurisiin ennakkoluuloihin, rasismiin tai vihapuheeseen.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti valitsemansa kulttuurisen erottelun maailmankatsomuksellista tai yhteiskunnallista vaikutusta tai vertailee sitä jollain tavoin Saidin erotteluun.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii vähintään kahta erilaista vaikutusta ja vertaa niitä jollain tavoin Saidin erottelun vastaaviin vaikutuksiin.

8 pisteen vastauksessa kokelaan vertailu on johdonmukaista ja monipuolista. Hän osaa erottaa toisistaan maailmankatsomukselliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.

5. Janis Joplin, Mercedes Benz (20 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:n kurssin Maailman selittäminen katsomusperinteissä (ET5) sisältökohtiin ”uskonnon ja uskonnollisuuden olemus” ja ”uskontokritiikki: sosiologinen, moraalinen, antropologinen ja psykologinen” sekä ”ateismi ja agnostismi”. LOPS15:n sisällöistä tehtävä liittyy kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”uskontokritiikki, ateismi, agnostismi ja sekulaarin humanismin maailmankatsomukselliset perusteet”.

Tehtävässä aineistona on Janis Joplinin kappale *Mercedes Benz*. Tehtävän ajatuksena on pohtia kappaleen sisältöä mahdollisimman monipuolisesti. Oleellista on pystyä pohtimaan ja analysoimaan uskonnon käsitettä sekä lauluun sisältyvää uskonto- ja yhteiskuntakriittistä sanomaa. Kappaleen voi nähdä myös rukouksenomaisena esityksenä, mutta tämä näkökulma voi olla kaikkein vaativin perustella kappaleen vahvan ironisen otteen vuoksi. Ironisen tason selittäminen ei ole vastauksessa välttämättä tarpeellista, mutta sen sivuuttaminen kokonaan voi olla ongelmallista, joskin mahdollista johdonmukaisin argumentein. Mahdollinen argumentti voi olla Jumalalle puhumisen lisäksi rehellisyys: nämä voivat olla asioita, joita ihmiset oikeasti rukouksissaan pyytävät, vaikkeivät julkisesti tätä tunnusta. Luontevimmaksi tulkinnaiseksi voi ajatella länsimaisissa yhteiskunnissa suurella roolilla olevaa materialismin kritiikkiä tai sekä yhteiskuntakriittistä että uskontokriittistä ajattelua yhdistävää näkökulmaa. Joplinin pyynnöt uudesta autosta ja varsinkin baari-illasta avautuvat kenties helpoiten tässä kontekstissa, muuten ne voivat vaikuttaa jopa jumalanpilkalta. Tehtävässä painottuu käsitteiden analysointi, aineiston käyttäminen sekä looginen argumentointi. Huippupisteetkään eivät edellytä laulun tai sen kontekstin tuntemista, tärkeää on esittää johdonmukainen perustelu omalle näkemykselleen ja tukea tätä esimerkkien ja omien tietojen avulla.

Vastaus tehtävään on essee, ja kaikki edellä esitetyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jollain tavalla perustellun analyysin laulusta. Käsitteiden analysointi sekä aineiston käyttö jää vähiin.

10 pisteen vastauksessa kokelas analysoi laulun ainakin kahdesta (uskonnollisesta, uskontokriittisestä tai yhteiskunnallisesta) näkökulmasta mielekkäällä tavalla.

15 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja hyvin perustellun analyysin uskonnollisesta, uskontokriittisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Hän pystyy ainakin yhden näkökulman osalta siirtämään laulun merkityksen pohtimisen laajempaan yhteiskunnalliseen tai uskonnolliseen kontekstiin.

Huippupisteisiin yltääkseen kokelaan pitää pystyä analysoimaan kappaletta uskonnollisesta, uskontokriittisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta sekä erottelemaan ja kytkemään yhteen näitä näkökulmia. Hän pystyy siirtämään laulun merkityksen pohtimisen laajempaan yhteiskunnalliseen tai uskonnolliseen kontekstiin.

6. Perimmäinen kysymys (20 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:n kurssin Hyvä elämä (ET1) hyvän elämän malleja ja olemassaolon peruskysymyksiä koskeviin kohtiin sekä kurssin Maailmankuva (ET2) kohtaan ”maailmankuvan rakenne ja ydinalueet: käsityksiä ihmisestä, yhteiskunnasta, kulttuurista ja luonnosta sekä todellisuuden rakenteesta”. LOPS15:ssä vastaavat sisällöt löytyvät pääosin kurssista Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2). LOPS15:n osalta tehtävä liittyy yhtä lailla kurssiin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6), esimerkiksi ihmislajin evoluutiota ja tulevaisuutta sekä tekoälyä koskeviin kohtiin.

6.1. (10 p.)

Kysymyksen muoto ei ota kantaa siihen, ovatko perimmäiset kysymykset ja ihmisen kannalta kaikkein tärkeimmät kysymykset sama asia. Tämän yhteyden pohtiminen on yksi tärkeistä sisällöistä vastauksessa. Perimmäisyys voi tarkoittaa lähtökohtaisuutta tai viimekätisyyttä. Silloin kullakin alalla on omat perimmäiset kysymyksensä. Vaikkapa fysiikassa voidaan miettiä, mistä kaikki alkoi tai mikä on aineen rakenne. Biologiassa voidaan lähteä siitä, mikä ylipäätään tekee olennosta elollisen ja miten elolliset olennot toimivat. Tällaiset kysymykset ovat usein filosofisia. Katsomuksellisesti vielä perimmäisempi kysymys on kuitenkin, miksi me haluamme tietää, millainen maailma on.

Viime kädessä se, miksi vaikkapa tähtiä tai eliöiden rakennetta pitäisi tutkia, riippuu kyseisen tutkimuksen tai sen tulosten merkityksellisyydestä ihmisille. Siksi tietyssä mielessä perimmäiset kysymykset ovat väistämättä ihmisille tärkeimpiä kysymyksiä. Usein ne ovat paitsi tärkeitä myös hyvin monimutkaisia. Ne ovat tyypillisesti hyvin abstrakteja kysymyksiä, joissa täytyy ottaa huomioon valtava määrä seikkoja. Yksittäiselle ihmiselle voivat kuitenkin omia läheisiä, harrastuksia tai työtä koskevat kysymykset olla kaikkein tärkeimpiä. Tällöinkin niitä voi ehkä kutsua perimmäisiksi, mutta luontevampaa saattaa olla esittää, että tällaisissa tapauksissa perimmäiset kysymykset eivät ole tärkeimpiä.

Huomautus: Suomen kieleen on vakiintunut tapa puhua tällaisissa yhteyksissä elämän tarkoituksesta (vrt. esimerkiksi englannin ”meaning of life”). Tämä on hieman outo muotoilu elämän merkitystä koskeville kysymyksille. Siihen sisältyy helposti ajatus ulkoapäin annetusta tarkoituksesta. Muotoiluun on saattanut vaikuttaa suomen kirjakielen kehittäjien kristillinen maailmankuva.

Vastaus kohtaan 6.1. on essee, ja kaikki edellä esitettyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää joitakin asiaankuuluvia pohdintoja ihmisen kannalta tärkeimmistä ja perimmäisistä kysymyksistä.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii onnistuneesti ja aineistoa hyödyntäen, mitä perimmäisyys ja merkityksellisyys tarkoittavat.

8 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinta on monipuolista ja katsomuksellisesti laaja-alaista, ja hän käyttää käsitteitä selvästi ja johdonmukaisesti.

6.2. (10 p.)

Perimmäisten kysymysten muotoilun ydinongelma ilmenee melko selvästi elokuvakatkelmassa. Haluaisimme ymmärtää olemassaoloamme, mutta on vaikea edes sanoa, mitä oikeastaan haluamme ymmärtää. Jotta tästä kokonaisuudesta – inhimillisen olemassaolon merkityksestä (llisyydestä) tai elokuvan sanoin ”elämästä, universumista ja kaikesta” – voisi muodostaa järjellisen kysymyksen, sitä pitää jo käsittää varsin hyvin.

LOPS-perusteiden mukaan elämänseläimien katsomustiedossa merkityksellisyyden rakentuminen lähtee siitä, että ”ihmisiä tarkastellaan luonnollisina toimijoina, jotka luovat ja uusintavat merkityksiä keskinäisessä kanssakäymisessään”. Yksilöiden, yhteisöjen ja traditioiden vuorovaikutuksen katsotaan siis pystyvän synnyttämään merkityksiä. Tästä ei luonnollisesti seuraa, että sen ymmärtäminen, miten tämä tapahtuu, olisi helppoa. Vaikeudet voivat liittyä niin merkityksellisyyden ymmärtämiseen kuin asian abstraktiuteen tai monimutkaisuuteenkin.

Tehtävän aineistokatkelmasta ei käy ilmi, että elokuvassa, josta aineisto on katkelma, Maaplaneetta kaikkine elämänmuotoineen onkin itse asiassa supertietokone, joka on tarkoitettu muotoilemaan elämää, universumia ja kaikkea koskeva perimmäinen kysymys. Jos kokelas tietää tai arvaa tämän ja kehittää vastaustaan suuntaan, jossa tietokone ja tekoäly voivat tarjota melkein mitä tahansa, ei sitä voi pitää virheenä. Jos kokelas sen sijaan tulkitsee tietokoneen ja tekoälyn mahdollisuuksia tavanomaisemmin, hän voi ajatella, että älykkäät koneet voivat auttaa monimutkaisuuteen mutta eivät merkityksellisyyteen liittyvissä perimmäisten kysymysten haasteissa. Koska ala kehittyy hyvin nopeasti, ei ole kuitenkaan syytä varauksettomasti kieltää tietokoneiden ja tekoälyn mahdollisuuksia.

Merkityksellisyyttä koskevien kysymysten muotoiluun voi myös kohdistaa kritiikkiä. Voi esimerkiksi pyrkiä argumentoimaan, että mitään todellista merkityksellisyyttä ei ole olemassa. Merkityksellisyys nähdään tällöin vain yksilön päätöksestä tai hänen hermostonsa tilasta seuraavana tuntemuksena tai mielentilana. Tällaista kritiikkiä esittäessään on syytä olla varovainen, sillä tällainen argumentti on helposti itsensä kumoava. Jos argumentilla ei ole merkitystä, voi kysyä, miksi se kannattaa esittää.

Toinen mahdollinen kriittinen vastauslinja suhteessa elämäntutkimustiedon LOPS-perusteiden muotoilemaan inhimilliseen merkitysten rakentamiseen on väljässä länsimaisessa mielessä uskonnollinen. Sen mukaan elämän ja kuoleman merkityksellisyyden kysyminen – tai ainakaan niiden merkityksellisyyttä koskeviin kysymyksiin vastaaminen – ei ole mahdollista tämänpuoleisessa, vaan vastaaminen vaatii jotain tuonpuoleista. Perimmäiset kysymykset ovat siten aina uskonnollisia, ja yritykset muotoilla niitä muilla tavoin ei onnistu.

Vastaus kohtaan 6.2. voi riippua kohtaan 6.1. annetusta vastauksesta. Se on essee, ja kaikki edellä esitettyssä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin asiaankuuluvia huomioita tällaisten kysymysten muotoiluun ja niihin vastaamiseen liittyvistä ongelmista tai tietokoneiden ja tekoälyn mahdollisuuksista osallistua niiden käsittelyyn.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää arvion tällaisten kysymysten muotoiluun ja niihin vastaamiseen liittyvistä ongelmista ja tietokoneiden ja tekoälyn mahdollisuuksista osallistua niiden käsittelyyn. Vastauksessa hyödynnetään aineistoa jollain tavoin.

8 pisteen vastauksessa kokelaan arvio perustuu laaja-alaiseen tarkasteluun, joka sisältää aineiston erittelyn. Arvio on perusteltu johdonmukaisesti.

Osa II

7. Vapaus ja tyhjyys (30 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:n kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöihin ”maailmankuvan rakenne ja ydinalueet: käsityksiä ihmisestä, yhteiskunnasta, kulttuurista ja luonnosta sekä todellisuuden rakenteesta” ja ”maalliset ja uskonnolliset katsomukset maailmankuvan perustana”. LOPS15:n vastaavassa kurssissa Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) mainitaan lisäksi tehtävään liittyvä sisältö ”erilaisia maailmankatsomuksia – esimerkiksi sekulaareja, uskonnollisia, poliittisia ja elämäntapaan liittyviä – sekä niiden piirteiden ja perusoletusten tutkimista eri tieteiden tarjoamin välinein”. Tehtävään liittyviä sisältöjä on myös kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) ”luonnon- ja ihmistieteellisiä, sekulaareja ja uskonnollisia, filosofisia ja populaarikulttuuriin kuuluvia ihmiskäsityksiä ja -ihanteita”.

Tekstikatkelmassa Hart analysoi elämäkatsomuksen ja maailmankuvan perusteita filosofisesti. Hänen teesinsä on, että on valittavissa kaksi vaihtoehtoa: nykyaikainen vapautta korostava maailmankuva, jossa lähtökohtana on ”ei-mitään” tai tuonpuoleista korostava uskonnollinen, Hartilla nimenomaan kristillinen, maailmankuva. Hartin argumentaatio on sekä vaativaa että poleemista. Katkelmassa Hart kuvaa nimenomaan ”täydellisen nykyaikaista ihmistä”, jonka hän esittää vajoavan nihilismiin.

7.1. (15 p.)

Tekstin erittelyssä erilaiset väitteet ja niiden perustelut on tarkoitus saada esiin. Katkelman perusteeksi on, että ”täydellisen nykyaikaisen ihmisen” lähtökohtana on, että todellisuudessa ei ole valinnanvapautta merkittävämpää arvoa. Tähän Hart kytkee ajatuksen uskosta tyhjyyteen kaiken uskomisen perustana. Tämän tyhjyyden tai vapauden varaan nykyajan ideologia Hartin mukaan rakentaa kaikki ratkaisunsa. Vastaus tehtävään on essee, ja kaikki edellä esitetystä taulukossa mainitut ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee ainakin yhtä Hartin väitettä ja erittelee sitä, miten väitettä on tekstissä perusteltu.

8 pisteen vastauksessa kokelas löytää argumentin ydinteesin ja erittelee sen perusteluja.

12 pisteen vastauksessa kokelas löytää argumentin ydinteesin ja erittelee argumentaatiota laajemmin. Hän huomaa, että vaikka ydinteesi on esitetty varsin vakuuttavasti, sille ei ole katkelmassa suoranaisia perusteita.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä Hartin argumentaation sen taustalla oleviin katsomuksellisiin perinteisiin.

7.2. (15 p.)

Hartin analyysin voi pyrkiä kiistämään kuvaamalla ”täydellisen nykyaikaisen ihmisen” hyväksymiä arvoperustoja, jotka perustuvat esimerkiksi ihmiskunnan tai luonnon toimintaan. Tämä ei välttämättä ole kovin helppoa nykyaikana. Jos Hartin analyysin hyväksyy, voi ”täydellisen nykyaikaisen ihmisen” elämää pitää hyvänä tai vaihtoehtoisesti seurata Hartia ja hakea jotain muuta, käytännössä transsendenttia eli tuonpuoleista arvoperustaa. Tällöin on pystyttävä perustelemaan tällaisen transsendentin arvojen lähteen uskottavuus nykyaikaisessa, monikatsomuksellisessa maailmassa. Jos esimerkiksi Hartin tapaan kannattaa kristinuskoa, on syytä pysyä sanomaan jotain siitä, miksi juuri sitä.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain näkökohtia ihmisen itsemääräämisoikeutta korostavan maailmankatsomuksen erilaisista mahdollisista lähtökohdista.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun arvion ihmisen itsemääräämisoikeutta korostavan maailmankatsomuksen erilaisista mahdollisista lähtökohdista.

12 pisteen vastauksessa kokelaan arvio on laaja-alainen ja johdonmukainen ja siinä otetaan huomioon useimmat aineistona olevassa Hartin katkelmassa esitetyt näkökohdat.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osaa liittää arvionsa asianmukaiseen yleisempään katsomukselliseen kontekstiin.

8. Perustulo (30 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:ssa kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältökohtiin ”teorioita yhteiskunnan rakenteesta ja muutoksesta” ja ”oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisena, maailmanlaajuisena ja ekologisenä kysymyksenä”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöihin ”opiskelu ja työ”, ”yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä” ja ”erilaisia käsityksiä hyvästä elämästä” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöihin ”yhteiskunnalliset rakenteet ja modernin länsimaisen yhteiskunnan erityispiirteet sekä näiden vaikutus yksilön elämään” ja ”taloudellisen ja poliittisen vallan suhde nyky-Suomessa sekä globaalissa markkinataloudessa”.

Tehtävä liittyy ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun perustulosta syyperusteisen sosiaaliturvan korvaajana. Julkisuudessa on esitetty useita erilaisia perustulomalleja. Tehtävänannossa esitetty luonnehdinta ei perustu mihinkään yksittäiseen malliin. Kyseessä on abstraktio, jonka tarkoitus on luoda mielekäs viitekehys tehtävälle. Haasteena on ymmärtää, että erilaiset perustulomallit perustuvat hyvin erilaisille näkemyksille ihmisestä ja yhteiskunnasta.

8.1. (10 p.)

Opiskeluun ja työntekoon liittyvä keskeinen ero perustuloon perustuvassa ja syyperusteisessa sosiaaliturvamallissa on se, että perustulon varassa henkilö voi itse valita, millä tavalla hän rytmittää opintonsa ja työntekonsa, mikäli tyytyy perustulon tarjoamaan elintasoon. Opiskelijan näkökulmasta etuna on se, että työnteosta saadut tulot eivät vähennä perustuloa. Näin työnteko on kannustavaa opintojen aikanakin, mikä toki saattaa hidastaa valmistumista. Työntekijän näkökulmasta etuna on se, että hän voi missä tahansa työuransa vaiheessa palata opiskelemaan perustulon varassa. Nykyisessä syyperusteisessa sosiaaliturvassa työtulot vähentävät opintotukea eikä opintotukea pääsääntöisesti makseta muutoin kuin päätoimiseen opiskeluun ensimmäiseen tutkintoon johtavien opintojen ajan. Esimerkiksi korkeakoulusta valmistunut opiskelija ei voi enää saada opintotukea uusiin opintoihin.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin osuvan huomion siitä, miten yksilön mahdollisuudet tehdä opiskeluun ja työntekoon liittyviä valintoja eroavat perustuloon perustuvassa ja syyperusteisessa sosiaaliturvamallissa.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti ainakin yhtä eroa opiskelun näkökulmasta ja yhtä eroa työnteon näkökulmasta tai ainakin kahta eroa jommastakummasta näkökulmasta.

8 pisteen vastauksessa kokelaan kuvailu on johdonmukaista ja monipuolista. Siitä käy selkeästi ilmi toimeentulon yhteiskunnallisen turvaverkon erilaisten rakenteiden myönteinen ja kielteinen vaikutus yksilön mahdollisuuksiin tehdä elämässään valintoja.

8.2. (10 p.)

Perustuloa maksetaan tehtävänannon mukaisesti vastikkeetta. Perustulossa ei ole näin kytköstä työnteon ja toimeentulon välillä. Yhteiskunnalliselta kannalta katsoen perustulo saattaa kannustaa yksilöitä parantamaan toimeentuloaan hakeutumalla matalapalkkaisiin töihin. Näin saataisiin purettua kannustinloukkuja. Syyperusteisen sosiaaliturvan yhtenä ongelmana on pidetty sitä, että kannustinloukut passivoivat tukien varassa eläviä ihmisiä ja estävät hakeutumasta töihin. Toisaalta on esitetty, että perustulo saattaa itse toimia kannustinloukkuna. Se tuottaa ihmisille käsityksen siitä, ettei heidän lähtökohtaisesti tarvitse tehdä työtä saadaakseen toimeentulon. Tätä on pidetty vääränä viestinä esimerkiksi nuorille, joiden täytyisi hankkia koulutus ja siirtyä työelämään.

Ihmiskäsityksen kannalta katsoen perustuloa voi perustella vetoamalla kaikkien ihmisten yhtäläiseen ihmisarvoon, joka ei riipu työnteosta. Edelleen voi vedota siihen, että sivistyneisyyden mittana voidaan pitää sitä, miten kohtelemme heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä. Perustulojärjestelmä on yksi keino taata minimoitoimeentulo. Toisaalta perustuloa voi myös vastustaa vetoamalla siihen, että kukin aikuinen ihminen on lähtökohtaisesti vastuussa omasta toimeentulostaan. Minimitoimeentulo tulee taata vain niille henkilöille, joilla ei ole edellytyksiä työntekoon. Siksi olisi väärin järjestää sosiaaliturva kaikille täysi-ikäisille kansalaisille maksettavalla perustulolla.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin osuvan huomion siitä, mitä työnteon ja toimeentulon välisen suhteen katkaiseminen merkitsee yhteiskunnallisesti tai ihmiskäsityksen kannalta.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii eri näkökulmista sitä, mitä työnteon ja toimeentulon välisen suhteen katkaiseminen merkitsee yhteiskunnallisesti ja ihmiskäsityksen kannalta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii osuvasti, johdonmukaisesti ja monipuolisesti, mitä työn-
teon ja toimeentulon välisen suhteen katkaiseminen merkitsee yhteiskunnallisesti ja ihmiskä-
sityksen kannalta.

8.3. (10 p.)

Vastaus voi aueta moniin eri suuntiin sen mukaan, miten kokelas ymmärtää hyvän elämän
mallit. Vastauksessa on olennaista luonnehtia jotenkin sitä, mitä nämä mallit ovat. Perustulon
hyviä ja huonoja puolia tulee arvioida suhteessa malleihin. Yksi luonteva lähtökohta on todeta,
että moniarvoisessa yhteiskunnassa ei ole mitään yhtä ja oikeaa hyvän elämän mallia ja että
yhteiskunnan tehtävänä on mahdollistaa yksilöille erilaisten hyvien elämien eläminen. Tästä
näkökulmasta perustulon hyvien ja huonojen puolien arvioiminen koskee sitä, mahdollistaako
perustulo erilaisten hyvien elämien elämisen.

3 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee vähintään yhtä perustulon hyvää tai huonoa puolta
kuvaamansa hyvän elämän mallin kannalta.

5 pisteen vastauksessa kokelas arvioi perustulon hyviä ja huonoja puolia vähintään kahden
hyvän elämän mallin kannalta.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti perustulon hyviä ja
huonoja puolia hyvän elämän mallien kannalta.

9. Kauneus (30 p.)

Tehtävä liittyy LOPS03:ssa ennen kaikkea kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihminen so-
siaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy
kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöön ”erilaisia käsityksiä hyvästä elä-
mästä sekä toisten ihmisten, eläinten ja ympäristön asemasta siinä”, kurssin Yksilö ja yhteisö
(ET3) sisältöön ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys” ja
kurssin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6) sisältöön ”ihmis-
kunnan suuret maailmankuvalliset, -katsomukselliset ja teknologiset murrokset sekä niiden
vaikutukset ihmisten käsitykseen maailmasta ja itsestään: ihminen ympäristönsä ja itsensä
muokkaajana”.

Tehtävä koskee kauneuden asemaa yksilöllisten ja yhteisöllisten valintojen ja ratkaisujen pe-
rusteena. Tehtävässä ei pyydetä määrittelemään kauneutta, mutta hyvä vastaus edellyttää
jonkinlaista kuvausta kauneuden luonteesta. Osuvana lähtökohtana tässä voi olla esimerkiksi
lentävä lause: ”Kauneus on katsojan silmässä.” Siinä kauneus nähdään havaintoja tekevän
subjektin arvion mukaan määräytyväksi ominaisuudeksi. Samansuuntainen on näkemys, jonka
mukaan kauneuden ymmärretään määräytyvän yhteisön esteettisten arvostelmien tai maun
perusteella. Vastakkaisen näkemyksen mukaan kauneus on jotakin havaittajasta riippuma-
tonta. Perinteisesti on tehty erotteluja eri kauneuden lajien välillä. On mahdollista erottaa
luontoon liittyvä kauneus ihmisen kauneudesta tai ihmisen luomien kulttuuriobjektien, kuten
taideteosten, rakennetun ympäristön tai kielen, kauneudesta. Edelleen voidaan tehdä lisä-
erotteluja esimerkiksi ihmisen ulkoisen ja sisäisen kauneuden välille.

9.1. (10 p.)

Kauneuteen keskeisesti perustuvia yksilöllisiä valintoja voivat olla esimerkiksi kulutustavaroiden ostopäätökset, pukeutuminen, meikkaus, asuinpaikan valinta tai parinvalinta. Kauneuskirurgia kuuluu myös tähän kategoriaan. Yhteisöllisesti kauneusarvot vaikuttavat merkittävästi esimerkiksi kaupunkisuunnitteluun, rakentamiseen ja ympäristönhoitoon ja taiteeseen. Ihmisten ja yhteisöjen mahdollisuudet tehdä kauneuteen perustuvia valintoja ovat rajalliset. Valintoja rajoittavat ratkaisevasti esimerkiksi käytettävissä olevat resurssit, kuten varallisuus, tai muut valintaan vaikuttavat arvot, kuten oikeudenmukaisuus, terveellisyys tai hyödyllisyys. Kokelaan ei tarvitse osoittaa, että hänen käsittelemänsä valinnat tai ratkaisut perustuisivat ensisijaisesti kauneuteen. Vastauksessa riittää, että kokelas kuvailee erityyppisiä tapauksia, joissa kauneudella on keskeinen rooli.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa osuvasti vähintään kaksi kauneuteen perustuvaa valintaa.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa osuvasti ja aineistoja hyödyntäen vähintään kaksi erityyppistä kauneuteen perustuvaa yksilöllistä ja yhteisöllistä valintaa.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa osuvasti, johdonmukaisesti ja monipuolisesti vähintään kaksi kauneuteen perustuvaa yksilöllistä valintaa ja vähintään kaksi kauneuteen perustuvaa yhteisöllistä valintaa. Kuvauksesta käy selvästi ilmi, miten ne perustuvat kauneuteen.

9.2. (10 p.)

Kauneus voi joutua ristiriitaan valinnan perustana olevien muiden arvojen kanssa eri tavoin eri tilanteissa. Esimerkiksi vaateliikkeessä asioiva henkilö saattaa pitää tiettyä vaatekappaletta kauniina ja päättää ostaa sen, vaikka hän on tietoinen siitä, että se on valmistettu työntekijöiden oikeuksia polkevassa tehtaassa Kaukoidässä. Edelleen hän saattaa ihastua johonkin tiettyyn asuinpaikkaan sen kauneuden tähden ja päättää muuttaa sinne, vaikka se olisi vaivalloisen ja pitkän matkan päässä hänen työpaikaltaan. Myös yhteisöllisten valintojen yhteydessä esiintyy ristiriitoja eri arvojen välillä. Kaupunginvaltuusto saattaa rakennuspäätöksessään joutua tyytymään esteettiseltä kannalta toissijaiseen ratkaisuun, mikäli sillä ei ole varoja toteuttaa ensisijaista vaihtoehtoa. Toisaalta se saattaa päätyä ottamaan lainaa tämän vaihtoehdon toteuttamiseksi, vaikka monet kaupunkilaiset näkisivät, että lainavarat olisi oikeudenmukaisempaa suunnata sosiaali- ja terveyssektorille. Vastaus voi aueta eri suuntiin sen mukaan, millaisia esimerkkejä kokelas valitsee käsiteltäväkseen. Vastauksessa olennaista on kuvata valintatilanne riittävällä tarkkuudella ja pohtia, miten siinä kauneus ja muut valintaan vaikuttavat arvot voivat joutua ristiriitaan keskenään.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti yhtä valintatilannetta, jossa kauneus voi joutua ristiriitaan jonkin toisen arvon kanssa.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti ja aineistoja hyödyntäen vähintään kaksi erityyppistä valintatilannetta, joissa kauneus voi joutua ristiriitaan jonkin toisen arvon kanssa. Hän tekee joitakin asiaankuuluvia huomioita siitä, miten kauneus on ristiriidassa tämän arvon kanssa.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti vähintään kaksi erityyppistä valintatilannetta, jossa kauneus voi joutua ristiriitaan jonkin toisen arvon kanssa. Hän pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti, miten kauneus on niissä ristiriidassa tämän arvon kanssa.

9.3. (10 p.)

Teknologinen kehitys on tietävästi kaikkina aikoina haastanut ihmisiä pohtimaan uudelleen kauneuteen perustuvia valintoja. Aineistona olevassa lehtijutussa kerrotaan kolumbialaisten teinien kauneuskirurgisista leikkauksista. Teknologinen kehitys on mahdollistanut ihmisen ulkonäön muokkaamisen paremmin yksilöllistä tai yhteisöllistä kauneusihannetta vastaavaksi. Tämän voisi ajatella parantavan edellytyksiä elää hyvää elämää ainakin subjektiivisessa mielessä. Toisaalta kyseisiin toimenpiteisiin liittyy riskejä, jotka saattavat huonontaa tilannetta entisestään. Tämä herättää kysymyksen, onko kirurgisesti paranneltu ulkonäkö terveysriskienkin uhalla tavoittelemisen arvoista. Teknologinen kehitys on luonut uudenlaisia mahdollisuuksia myös muilla aloilla. Esimerkiksi rakennusalalla uudenlaiset tekniikat ja apuvälineet ovat mahdollistaneet aiempaa suurempien ja vaativampien hankkeiden toteuttamisen. Tehtävään liittyvässä kuvassa Helsingin Kruunuvuorenselän yli suunniteltu silta muuttaa merkittävästi merellistä kaupunkikuvaa. Tämä herättää pohtimaan luonnonkauneusarvojen ja urbaanisten kauneusarvojen suhdetta kaupunkisuunnittelussa.

Myös monet teknologiset kehityslinjat, jotka eivät suoraan näy aineistoissa, vaikuttavat merkittävästi käsityksiin kauneudesta. Esimerkiksi sosiaalisen median usein kuvankäsittelyllä ehostetulla kauneudella on suuri merkitys. Edelleen uudenlaisten muovimateriaalien käyttöönotto esimerkiksi tekstiiliteollisuudessa on mahdollistanut uudentyyppisten vaatteiden valmistamisen ja vaikuttanut pukeutumiseen liittyviin trendeihin. Muovimateriaalien käyttö on herättänyt kuitenkin myös kysymyksen kauneuden suhteesta terveyttä koskeviin ja ekologisiin arvoihin: voiko keinotekoinen olla kaunista, jos se ei ole terveellistä tai ekologisesti kestävä? Vastaus voi aueta moniin suuntiin sen mukaan, mitä teknologisia kehityskulkuja kokelas käsittelee. Hyvässä vastauksessa kokelas antaa konkreettisia esimerkkejä ja tarkastelee niiden valossa, miten ne ovat johtaneet uudelleenarvioimaan kauneuden merkitystä valintojen perusteena.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin osuvan arvion siitä, miten teknologinen kehitys vaikuttaa käsitykseen kauneudesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas arvioi osuvasti ja aineistoja hyödyntäen, miten teknologinen kehitys vaikuttaa käsitykseen kauneudesta.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti useita erilaisia tapauksia, joissa teknologinen kehitys vaikuttaa käsitykseen kauneudesta.